

ISSN:3060-4567 Modern education and development
Oliy Harbiy Ta'limda Lingvistik Kompetentsiya Til Ta'limining
Tarkibiy Qismi Sifatida: Tuzilishi va Mazmuni

Jamoat xavfsizlig universiteti

Tillarni o'rganish kafedrası o'qituvchisi

Islomxo'jayeva Sayyora

Annotatsiya: *Oliy harbiy ta'limda til ta'limi nafaqat kommunikatsiya vositasi sifatida, balki harbiy mutaxassislarning professional kompetentsiyalarini shakllantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Harbiy muhitda til o'rganish jarayoni, faqat rasmiy va harbiy yozishmalarda foydalanish uchun zarur bo'lgan so'zlar va grammatik strukturalarni o'rganishdan iborat emas. Lingvistik kompetentsiya, harbiy vazifalarni samarali bajarish, xalqaro aloqalarni o'rnatish va muloqotda aniq va tushunarli bo'lish uchun zarur bo'lgan til ko'nikmalarining yig'indisidir. Ushbu maqolada oliy harbiy ta'limda lingvistik kompetentsiyaning tarkibiy qismlari, uning tuzilishi va mazmuni yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *lingvistik kompetentsiya, harbiy ta'lim, til ta'limi, kommunikatsiya, pragmatika, sintaksis, semantika.*

Oliy harbiy ta'limda lingvistik kompetentsiya faqat tilning grammatik va leksik jihatlari bilan cheklanmaydi, balki harbiy xodimlarning tilni turli sharoitlarda, masalan, jamoaviy ishda, yuqori va past martabali ofitserlar bilan aloqada, shoshilinch vaziyatlarda samarali ishlatishini ta'minlaydi. Harbiy muloqotda yuqori samaradorlikni erishish uchun tilning nafaqat formal tuzilishi, balki uning ijtimoiy va madaniy kontekstdagi ishlatilishiga ham katta e'tibor qaratiladi. Shuning uchun, lingvistik kompetentsiya nafaqat ma'lum bir tilni bilish, balki uni harbiy faoliyatda, shuningdek, aniq, tushunarli va samarali tarzda qo'llay olishni ham anglatadi. Quyida har bir lingvistik kompetentsiyaning tarkibiy qismlariga yanada chuqurroq kirib borib, ularning harbiy ta'limdagi ahamiyati misollar bilan kengroq tushuntiriladi.

Fonetika va foniya harbiy til o'rganish jarayonida juda muhim, chunki harbiy vaziyatlarda, ayniqsa shoshilinch holatlarda, muloqotning samaradorligi bevosita talaffuzning to'g'riligiga bog'liq. Harbiy xodimlar bir-birlari bilan qisqa va aniq tarzda gaplashishlari zarur, chunki qiyin vaziyatda, noto'g'ri talaffuz qilingan so'z yoki ibora jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Masalan, buyruq bergan komandaning talaffuzida mavjud bo'lgan kichik xatolik, boshqaruv tizimida chalg'itishlarga yoki noto'g'ri tushunishga sabab bo'lishi mumkin. Ayniqsa ko'p tilli va xalqaro harbiy vaziyatlarda talaffuzning to'g'ri bo'lishi juda muhimdir. Misol uchun, ingliz tilida "C" harfi "si" tarzida talaffuz qilinadi, lekin ba'zi aksentlar bu tovushni noto'g'ri talaffuz qilishlari mumkin. Bunday noaniqliklar, ayniqsa, aloqa kanallari orqali uzatiladigan qisqa va aniq buyruqlar (masalan, "Go" yoki "Stop") o'rtasidagi farqlarni ajratish qiyinlashishi mumkin. Harbiy aloqalarda talaffuzning to'g'riligini ta'minlash uchun maxsus fonetik mashg'ulotlar o'tkaziladi. Bundan tashqari, harbiy liderlar orasida har qanday buyruq, xabar yoki topshiriq ma'lum bir tinchlik holatida yoki jangovar sharoitda berilsa, uning intonatsiyasi ham juda muhimdir. Intonatsiya buyruqning urg'u va ahamiyatini aniq ko'rsatib beradi. Misol uchun, yuqori darajadagi komandaning "Prepare to attack!" degan buyruqni kuchli intonatsiya bilan berishi, bu buyruqning jiddiyligini va tezkorligini ta'minlaydi. Aksincha, sekin va qisqa intonatsiya xabarning urg'usiz va e'tiborsiz qabul qilinishiga olib kelishi mumkin.

Morfologiya tilning tuzilishi va so'z shakllarini o'rganishga yo'naltirilgan. Harbiy so'zlar ko'pincha maxsus shakllarga ega bo'ladi va ularga morfologik o'zgarishlar kiritiladi. Harbiy tilning terminologiyasi ko'plab so'zlarning o'ziga xos shakllarini talab qiladi, masalan, "ofitser" so'zi, "komandir" so'zi, "yo'l-yo'riq" so'zlari, va ularning turli shakllarini qo'llash. Misol uchun, "harbiy xizmat" va "xizmatga tayyor" kabi iboralar o'rtasidagi morfologik farq, harbiy so'zlarning va ularning grammatik shakllarining to'g'ri ishlatilishini ta'minlaydi. "Xuddi shunday", "buyrug'imni bajarang" va "buyrug'imni bajarishga tayyorlaning" kabi iboralar orasidagi farq, harbiy aloqada murakkab tuzilmalar va ma'nolarni ajratish muhimligini ko'rsatadi. Harbiy vaziyatlarda har doim aniq va tushunarli buyruqlar berish, murakkab

jumlalardan saqlanish zarur. Shuningdek, morfologiya yordamida o'rganiladigan maxsus atamalar, masalan, "strategik reja", "operatsion tahlil" yoki "takroriy hujum" kabi so'zlar, harbiy xodimlarning murakkab harbiy jarayonlarni tushunish va bajarish uchun zarur bo'lgan bilimlarni ta'minlaydi.

Sintaksis har bir tilning to'g'ri jumla tuzilishiga, so'zlarni qanday tartibda joylashtirishga qaratilgan. Harbiy buyruqlar va topshiriqlar qisqa, aniq va to'g'ri tuzilishi kerak. Masalan, harbiy muloqotda "Go!" yoki "Attack now!" kabi qisqa buyruqlar ko'proq ishlatiladi. Bu buyruqlarning sintaktik tuzilishi to'g'ri, mantiqiy va to'g'ri shakllantirilgan bo'lishi kerak. Aks holda, noto'g'ri tuzilgan buyruq xatoliklarni yoki noaniqliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Sintaksisning harbiy sohadagi ahamiyati shundaki, murakkab vaziyatlarda aniq va tezkor qarorlar qabul qilish uchun har bir buyruqni to'g'ri va samarali ifodalash zarur. Misol uchun, jangovar sharoitda "Take position!" (Pozitsiyani egallang!) degan buyruq o'zgarishi mumkin: "Move to the left flank!" (Chap qanotga o'tish!) va "Cover me!" (Men bilan qoplang!) kabi sintaktik tuzilmalar bilan aniq ifodalanadi. Bu ifodalar o'rtasidagi farqlar, harbiy muloqotning aniqligi va samaradorligini ta'minlaydi. Bundan tashqari, harbiy buyruqlarda ishlatiladigan sintaktik uslublar, yuqori va past martabali ofitserlar o'rtasidagi aloqani o'rnatishda ham ahamiyatli. Misol uchun, yuqori darajadagi ofitserlar "I want you to..." yoki "I need your help with..." kabi iboralardan foydalanishlari mumkin, bu esa ularning o'zgaruvchan va ehtiyotkorona uslubini aks ettiradi.

Semantika tilning ma'nolarini tushunish va ularni turli kontekstlarda to'g'ri ishlatishni anglatadi. Harbiy til va harbiy terminologiya murakkab va tez-tez o'zgarib turadi. Masalan, "operatsiya" so'zi "yirik strategik harakatlar" yoki "yengil kuchlar bilan amalga oshiriladigan jangovar vazifa" kabi turli ma'nolarga ega bo'lishi mumkin. Harbiy xodimlar bu so'zlarning har birini o'z vaqtida va joyida to'g'ri ishlatishlari kerak. Semantik kompetentsiya, harbiy xodimlarga so'zlarning ma'nolarini anglashda va ularni turli harbiy kontekstlarda ishlatishda yordam beradi. Masalan, "xavf" so'zi, jangovar sharoitda "xavfli holat"ni anglatishi mumkin, ammo noaniq kontekstda "xavf ostida bo'lish" yoki "xavfni bartaraf etish" kabi tushunchalarni ifodalash uchun ishlatilishi mumkin. Semantik

kompetentsiyaning o'ziga xos ahamiyati shundaki, harbiy xodimlar ba'zan, muayyan buyruqlarni o'z vaqtida tushunish va ularni amalga oshirishda semantik nuqtai nazardan to'g'ri qabul qilishni talab qiladi. Agar buyruq yoki ko'rsatma noto'g'ri tushunilsa, bu jiddiy xatoliklarga yoki hatto inson hayotining xavf ostiga qo'yilishiga olib kelishi mumkin.

Pragmatika, harbiy tilning qanday ijtimoiy kontekstda, kimga va qanday vaziyatda ishlatilishiga e'tibor qaratadi. Harbiy muloqotda pragmatik kompetentsiya, tilni nafaqat grammatik jihatdan, balki samarali va maqsadga muvofiq tarzda ishlatish imkonini beradi. Misol uchun, yuqori darajadagi qo'mondon o'z qarorlarini faqat buyruq tarzida ifodalashdan ko'ra, ma'lumotlarni qisqacha, lekin ta'sirli va ishonchli tarzda taqdim etadi. Pragmatikaning ahamiyati shundaki, harbiy xodimlar o'z buyruqlarini va tavsiyalarini, muayyan sharoitda va o'zaro munosabatda bo'lishlari kerak. Masalan, yuqori martabali ofitser bir nechta jamoa liderlariga buyruq berishda turli uslublardan foydalanadi: "Tayyorlaning" (oddiy buyruq), "Shoshiling!" (tezkor buyruq) yoki "Iltimos, amalga oshiring" (muloqotdagi mehr-muhabbatni ko'rsatuvchi buyruq). Shuningdek, pragmatik kompetentsiya turli xalqlardan kelgan harbiy xodimlar bilan aloqa o'rnatishda ham muhim ahamiyatga ega. Har bir millat yoki madaniyatning tiliga nisbatan o'ziga xos intonatsiyalar, uslublar va usullari bo'lishi mumkin, shuning uchun bu tafovutlarni hisobga olish juda muhimdir.

Diskurs, tilning keng doirada, jumladan, ijtimoiy, professional va harbiy vaziyatlarda qanday ishlatilishini o'rganadi. Harbiy ta'limda diskurs kompetentsiyasi, harbiy xodimlarga o'z fikrlarini, o'rganilayotgan mavzu doirasida, to'g'ri ifodalash va murakkab vaziyatlarda muloqot qilishni o'rgatadi. Diskursning harbiy sohadagi o'rne juda muhim, chunki harbiy operatsiyalar ko'pincha turli bo'linmalar orasidagi hamkorlikni talab qiladi.

Xulosa

Oliy harbiy ta'limda lingvistik kompetentsiya harbiy xodimlarning tilni faqat grammatik jihatdan to'g'ri ishlatishlarini emas, balki uni harbiy vaziyatda, shoshilinch holatlarda, va jamoaviy ishda samarali ravishda ishlatishni ta'minlashni ham anglatadi. Lingvistik kompetentsiyaning har bir tarkibiy qismi,

masalan, fonetika, morfologiya, sintaksis, semantika, pragmatika va diskurs, o‘zaro muvofiqlashtirilgan tarzda ta’lim jarayonining bir qismiga aylanishi kerak. Bu, harbiy xodimlarni tilni professional, aniq va samarali tarzda ishlatishga tayyorlaydi. Oliy harbiy ta’limda lingvistik kompetentsiya til ta’limining ajralmas qismi sifatida, harbiy xodimlarning tilni samarali ishlatish qobiliyatlarini shakllantiradi. Fonetika, morfologiya, sintaksis, semantika, pragmatika va diskurs kabi tarkibiy qismlar harbiy muloqotda to‘g‘ri, aniq va samarali nutqni yaratishga yordam beradi. Lingvistik kompetentsiyaning rivojlanishi, harbiy xodimlarning nafaqat tilni grammatik jihatdan to‘g‘ri ishlatishiga, balki muloqotda ijtimoiy va madaniy kontekstlarni to‘g‘ri anglashiga yordam beradi. Shu sababli, oliy harbiy ta’limda lingvistik kompetentsiya nafaqat til o‘rgatish, balki harbiy muloqotni yanada samarali qilish uchun zarur omil hisoblanadi.

Bibliografiya

1. Hymes, D. (1972). *On Communicative Competence*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
2. Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge: MIT Press.
3. Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell.
4. Ширинова Н.Д., Ширинова Н.Д. Янги бунёдкор қомусимизда инсон кадри//“Жамият” ижтимоий-сиёсий газетаси. 2023 йил, 6 апрель. №15(836).
5. [Конституция Республики Узбекистан//lex.uz/docs/6445147](https://lex.uz/docs/6445147)
6. Shirinova, N. D. (2006). The expression of the relation of substance and attribute in the language system. *The Problems of Philology and Methodics.*— Bukhara, 98-101.
7. Shirinova, N. D., & Shirinova, N. D. (2023). LISONIY PARALLELIZM HODISASIGA DOIR. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(1), 51-56.
8. Ширинова, Н. Д. (2021). ЭЛ-ЮРТ ҲУРМАТИГА САЗОВОР УСТОЗ: Ширинова Нилуфар Джаббаровна, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети Тилларни ўрганиш кафедраси доценти,

филология фанлари номзоди, доцент. In *Научно-практическая конференция*.

9. Abdukarimovich, M. T. (2022). The role of repetition as a stylistic tool in political texts. *Zien Journal of Social Sciences and Humanities*, 13, 64-65.

10. Islomxo'jayeva, S. (2024). IMPROVING ENGLISH LANGUAGE PROFICIENCY IN TERMS OF LEXICAL COMPETECY BY TOTAL PHYSICAL RESPONSE (TPR) METHOD AND ADAPTIVE TECHNOLOGIES AMONG CADETS. *Journal of new century innovations*, 63(4), 128-132.

11. Иканова, Л. (2024). ПРИОРИТЕТ ОРГАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ ОСУЖДЕННЫХ.

12. Ikanova, L. S. (2024). JAZONI IJRO ETUVCHI MUASSASSALARDA, TA'LIMNI TASHKIL QILISH TAJRIBALARI (AQSH MISOLIDA): Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari. *Yangi O'zbekiston taraqqiyotida tadqiqotlarni o'rni va rivojlanish omillari*, 7(3), 26-31.

13. Lazokat, I. (2024). SOBIQ SUDLANGAN SHAHSLARGA INGLIZ TILINI O'QITISH: JAHON TAJRIBALARI. *World Scientific Research Journal*, 32(1), 214-216.

14. Иканова, Л. (2024). ЖАЗОНИ ИЖРО ЭТИШ МУАССАСАЛАРИДАН ОЗОД ҚИЛИНГАН ШАХСЛАРГА ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ЎРГАТИШНИНГ ХУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ. *Journal of new century innovations*, 63(4), 120-127.

15. Lazokat, I. (2024). SUDLANGANLARNI CHET TILIGA O 'QITISH BO 'YICHA XORIJ TAJRIBASI (GERMANIYA VA AQSH MISOLIDA). *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 54(2), 65-69.

16. Латипов, О. Ж. (2022). КОННОТАЦИИ ВОКРУГ СЛОВА-ЗООНИМА "ВОЛК" В РУССКОМ, УЗБЕКСКОМ И ТАДЖИКСКОМ ЯЗЫКАХ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 26), 647-649.

17. Латипов, О. (2021). К вопросу об обучении языкам посредством выявления аналогий. *Актуальное в филологии*, 4(4).
18. Latipov, O. J. (1997). Analysis of the semantic structure of the thematic spaces of " domestic animals" in different languages (On the material of Russian, Uzbek and Tajik languages): Author. dis. kand. filol. science. *T., 1997.-28 p.*
19. Магдиева, С. С., & Латипов, О. Ж. (2012). Русский язык. *Методическое руководство для учителей лицеев и колледжей по всем направлениям специальности.*
20. Узакова, М. Х., & Латипов, О. Ж. (2019). Оценка функциональной грамотности школьников на основе международных исследований PIRLS. *Вестник науки*, 3(10), 27-31.
21. Shirinova, N. D., & Shirinova, N. D. ORIENSS. 2023.№ 1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/lisoniy-parallelizm-hodisasiga-doir> (дата обращения: 10.10. 2023).
22. Shirinova, N. (2024). DEVELOPING COGNITIVE ACTIVITY OF CADETS IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH. *ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ*, (54-4).
23. Shirinova, N. D., & Shirinova, N. D. (2023). LISONIY PARALLELIZM HODISASIGA DOIR. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(1), 51-56.
24. Shirinova, N. D. (2024). INPARALLELISM IN ENGLISH. *ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ*, (55-3).
25. Shirinova, N. D. (2024). GRADUAL INPARALLELISM IN UZBEK. *ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ*, (55-3).
26. Darvishova, G. K. (2023). SHARLOTTA BRONTE IJODIDA AYOLNING IJTIMOIY MAVQEI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(1), 57-67.
27. Kenjabayevna, D. G. (2023). THE CONSTITUTION IS MY PRIDE. *TADQIQOTLAR*, 28(4), 89-91.

28. Kenjabayevna, D. G. (2023). DESCRIPTION OF FEMALE CHARACTERS IN CHARLOTTE BRONTE'S LITERARY STYLE. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 10(4), 126-129.
29. Darvishova, G. K., & Baxodirov, A. X. (2022). INGLIZ TILIDA SIFATLARNING QIYOSIY DARAJASI TAHLILI. *ILM FAN TARAQQIYOTIDA ZAMONAVIY METODLARNING QO'LLANILISHI*, 2(28), 21-28.
30. Дарвишова, Г. К. (2022). ШАРЛОТТА БРОНТЕ АСАРЛАРИДА БАДИИЙ МАҲОРАТ. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 26), 754-757.